

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2012 | ÅRGÅNG 16

Bokförlaget THALES

→ SAKNAR VÄNSTERN RESPEKT FÖR INDIVIDENS RÄTTIGHETER?
EN EXPERIMENTELL STUDIE
Göran Duus-Otterström & Mikael Persson

SAKNAR MÄNNISKOR SOM står till vänster i politiken respekt för individuella rättigheter? Bo Rothstein, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet, har under en tid framfört ståndpunkten att den svenska politiska vänstern, i synnerhet den av radikalt snitt, under lång tid har präglats av en underliggande utilitarism. Detta är olyckligt, menar han, eftersom det har satt den kollektiva nyttan i första rummet och har förblindat vänstern från att tänka kring samhällsbyggnad i termer av medborgerliga rättigheter. I sin artikel »Demokratisk socialism: Ett historiskt misslyckande och en förklaring» (2008) förklarar Rothstein vänsterns misslyckande att formulera ett trovärdigt alternativ till den liberala marknadskapitalismen delvis genom dess brist på ett konstitutionellt, rättighetsbaserat tänkande. Han skriver:

Ett tredje skäl [till misslyckandet], som ligger på en mera basal nivå, är den starka utilitarism som präglat mycket vänsterideologi. I en sådan vänsterutilitarism finns naturligtvis ingen plats för ett konstitutionellt tänkande baserat på individuella rättigheter. Istället kommer all politik att handla om vad som ansetts för tillfället vara bäst för kollektivet (arbetarklassen?) och där kan man inte låta sig hindras av några »formella» regler om individers rättigheter. Eller som det brukade heta, »skall man göra omelett, måste man knäcka ägg», alternativt: »revolutionen är ingen tejudning». Det är nog bara ett litet »understatement» att idag hävda att erfarenheterna av majoritetsmakt utan konstitutionella begränsningar och konstitutionellt säkrade individuella rättigheter knappast har gett mersmak. (2008: 16)¹

I artikeln »Creating a Sustainable Solidaristic Society: A Manual» (2011) återkommer Rothstein till samma tema. Strävan efter ett mer jämlikt samhälle, vilket är ett mål som förenar vänstern, bör vägledas av individuella rättigheter till primära nyttigheter, inte

föreställningar om vad som ligger i olika kollektiva storheters intresse. Anledningen till detta är att:

[...] there is no guarantee that the majority of those in groups like these will not oppress or exploit individuals that are put under their surveillance or, even worse, jurisdiction. In sum, arguments for increased equality should not be based on utilitarian theory but on theories of individual rights. (2011: 24)

Rothstein har för oss förtydligat att bristen på rättighetstänkande framförallt gäller den intellektuella delen av den svenska vänstern.

Det är viktigt att påpeka att Rothsteins resonemang består av två led: dels att den svenska vänstern tenderar att omfatta en utilitaristisk moralsyn, dels att en utilitaristisk moralsyn är oförenlig med respekt för individers rättigheter. Han menar med andra ord att vänstern tenderar att underskatta betydelsen av individuella rättigheter *eftersom* den tenderar att tänka utilitaristiskt. Resonemanget har sina tveksamheter eftersom utilitarism inte måste betyda bristande respekt för rättigheter. Detta gäller förstås i synnerhet för regelutilitarismen, men även en handlingsutilitarist finner i sin moralteori gott om ammunition för varför exempelvis en majoritets exploatering av en minoritet kan vara moraliskt dåligt.² Rothsteins argumentation leder dock fram till ett testbart empiriskt påstående. Han hävdar att personer på den politiska vänsterkanten kommer att vara beredda att »knäcka några ägg» för det kollektiva bästa. Det tycks oss som detta påstående underförstår att folk som inte står till vänster tenderar att vara mindre beredda att på samma sätt »knäcka några ägg», förmodligen eftersom Rothstein antar att rättighetstänkandet står starkare i liberala eller konservativa kretsar och att personer på den politiska vänsterkanten därför kommer att hysa mindre respekt för individuella rättigheter än (många) andra. Stämmer det?

I denna artikel testar vi huruvida människor som uppger att de står till vänster i politiken har mindre respekt än andra för individuella rättigheter genom att presentera resultat från webbenkäten »M-panelen» (Medborgarpanelen), som genomfördes av Opinionslaboratoriet vid Statsvetenskapliga institutionen i Göte-

borg hösten 2011. Med hjälp av det tankeexperiment som går under namnet »Fat Man» kommer vi att visa att Rothstein verkar ha fel i en bemärkelse: både personer till vänster och höger är generellt ovilliga att kränka individens rättigheter. Däremot får Rothstein visst stöd när vi nyanserar Fat Man genom att introducera social status i bemärkelsen ställning på arbetsmarknaden. Personer som står till vänster är mer villiga att kränka individens rättigheter när det fastställs att det rör sig om en individ med hög social status. Det finns med andra ord skäl att hålla isär en generell ovilja att kränka rättigheter och beredvilligheten att kränka en viss grupps rättigheter. Det rör sig emellertid fortfarande om en minoritet som uppger sig beredda till rättighetskränkningar.

1. Fat Man

INOM EXPERIMENTELL FORSKNING kring moraliska värderingar torde de fall som sorteras under kategorin »trolley-problem» inta en särställning. Det ursprungliga trolley-problemet formulerades först av Philippa Foot. Trolley-problemet har studerats intensivt och har givit upphov till många variationer – så populära är dessa tankeexperiment att de på engelska går under benämningen »trolleyology» (Thomson 2008; Edmonds 2011). Mest berömt är det par tankeexperiment som går under benämningen »Trolley»- och »Fat Man»-problemen.

I Trolley ombeds vi föreställa oss att en vagn har börjat skena nerför en järnvägsräls och närmar sig en plats där spåren delar på sig. På det vänstra spåret står en ensam järnvägsarbetare. På det högra spåret står fem järnvägsarbetare. Du står bredvid en spak som du kan dra i för att växla över vagnen på det vänstra spåret. Om du inte drar i spaken kommer vagnen att fortsätta på det högra spåret mot de fem arbetarna, vilka alla kommer att dö av kollisionen. Men om du växlar över vagnen på det vänstra spåret så kommer den ensamma arbetaren dö. Bör du dra i spaken?

I Fat Man ombeds vi återigen anta att en vagn har börjat skena nerför en järnvägsräls mot fem arbetare. Men denna gång finns ingen delning av spåren och ingen växelspåk att dra i. I stället befinner du dig på en gångbro ovanför rälsen. Bredvid dig står en mycket

tjock man, vars kroppshydda är stor nog att stoppa vagnen (du själv väger inte tillräckligt mycket för att kunna stoppa den). Om du knuffar ner mannen på rälsen kommer han att dö, men de fem arbetarna kommer att räddas. Om du inte knuffar ner honom kommer de fem arbetarna att dö.

Man kan undra vilken den relevanta skillnaden egentligen är mellan Trolley och Fat Man. I båda fallen, tycks det som, handlar det om att offra en person för att rädda fem. Experimentell forskning visar dock på stora skillnader i hur folk bedömer dessa fall. Forskningen visar genomgående att människor generellt anser att man bör dra i spaken för att rädda de fem arbetarna (och därigenom offra en person) i Trolley, men att man inte bör knuffa ner Fat Man. Filosofer har försökt förklara detta resultat bland annat genom att hänvisa till doktrinen om dubbel effekt och det näraliggande förbudet mot att behandlas endast som ett medel. Doktrinen om dubbel effekt säger i sloganform att det är tillåtet att utföra en god handling även om man kan förutse att handlingen kommer att ha dåliga konsekvenser, men otillåtet att utföra en ond handling som medel för att skapa goda konsekvenser.³ Doktrinen om dubbel effekt skulle kunna tillåta att vi drar i spaken i Trolley. Det brukar antas att när vi drar i spaken i Trolley är vår avsikt att rädda livet på de fem arbetarna. Den enskilde arbetarens död som blir följden av att växla över vagnen på det vänstra spåret är då blott en förutsedd, inte avsedd, olycklig sidoeffekt av denna goda handling (vilket illustreras av att det till exempel vore ännu bättre för våra syften om det vänstra spåret var helt folktomt). I Fat Man, däremot, är den tjocke mannens död i högsta grad avsedd. Hans död är en nödvändig ingrediens för att vi ska uppnå våra syften. Han används alltså som ett medel för att rädda de fem, vilket enligt ett synsätt innebär att handlingen är fel oavsett hur goda konsekvenserna än är. Det är denna sorts tänkande, menar vissa filosofer, som förklarar varför människor är villiga att offra den enskilde i Trolley men inte i Fat Man (Singer 2005, Thomson 2008).

Fat Man är ett bra experiment för att studera Rothsteins tes om att personer till vänster tenderar att sakna respekt för individuel-

la rättigheter. Om man tror att människor har rättigheter så torde dessa innefatta bland annat en rättighet att inte knuffas ner framför skenande tågagnar. Vi skulle därför med visst fog kunna säga att folk som uppger sig vara beredda att offra Fat Man inte respekterar individuella rättigheter. Detta vilar visserligen på att de fem vars liv kan räddas inte i sin tur utrustas med konkurrerande rättigheter (att räddas). Men detta brukar tas för ganska okontroversiellt av rättighetstänkandet. Även om individuella rättigheter inte måste förstås som ett definitivt »trumfkort» mot kollektivets intressen (Dworkin 1978, se även Raz 1986) så utgör de alltid ett hinder för den sorts världsförbättrariver som kan ligga till grund för att offra Fat Man.⁴

Rothstein säger dock något mer. Som tidigare sagts menar han att vänstern tenderar att sakna respekt för individuella rättigheter *eftersom de tenderar att vara utilitarister* – detta är den mellanliggande variabeln mellan vänsterideologi och bristen på respekt för rättigheter, om man så vill. Vi saknar data på huruvida det finns ett samband mellan vänsterideologi och utilitarism eftersom enkäten inte innehåller frågor om varför man uppger sig vara villig eller ovillig att offra Fat Man. Det är visserligen tänkbart att personer som uppger sig vara villiga att offra Fat Man ofta tänker i utilitaristiska banor: om man är intresserad av att rädda det största antalet individer – och därmed (antagligen) välja det alternativ som leder till störst total nytta – så torde man vara beredd att knuffa Fat Man. Detta skulle innebära att villighet att knuffa Fat Man är en bra *proxy* på utilitarism, men sambandet mellan vänsterideologi och utilitarism är i strikt mening inget vi kan testa. Istället prövar vi sambandet mellan vänsterideologi och bristande respekt för individens rättigheter. Om Rothstein har rätt så borde personer som uppger att de står till vänster politiskt i högre grad uppges att de anser att man bör knuffa ner Fat Man på spåret.

2. Villigheten att offra Fat Man

MEDBORGARPANELEN 2011 SKICKADES ut till omkring 10 000 personer och genererade en svarsfrekvens på 74 procent. Inom den här gruppen fick ett slumpmässigt urval på 3 600 personer frågor

om hur de anser att man bör agera i olika varianter av Trolley- och Fat Man-problemen.⁵ Medborgarpanelen i sin helhet består dock inte av något slumpmässigt urval av svenska medborgare, utan deltagarna har istället rekryterats, exempelvis via tidningars hemsidor. Det innebär att i relation till befolkningen i sin helhet finns det en överrepresentation av individer med högt politiskt intresse, hög utbildning, etc. Utifrån datamaterial av den här typen kan man därför inte dra generella slutsatser om hela populationens egenskaper (Yeager m. fl. 2011). Det vore alltså olämpligt att utifrån det här materialet försöka göra precisa nivåskattningar kring i vilken utsträckning personer med olika ideologiska uppfattningar är beredda offra individers rättigheter. Däremot torde *sambandet* mellan ideologisk uppfattning och respekt för rättigheter vara någorlunda tillförlitligt i dessa data. Yeager m. fl. framhåller att »[the] use of non-probability samples seems quite reasonable if one's goal is not to document the strength of an association in a population but rather to reject the null hypothesis that two variables are completely unrelated to each other throughout the population.» Vår avsikt är just att testa Rothsteins argument att nollhypotesen inte stämmer och detta kan man göra även utan ett slumpmässigt, representativt urval.

För att testa sambandet mellan ideologi och syn på individers rättigheter använder vi logistiska regressionsmodeller. Den beroende variabeln antar värdet 1 om respondenten anser att en person bör offras för att rädda fem personer och 0 om respondenten anser att man inte bör dra i spaken för att växla spår eller knuffa den tjocka mannen. Vi använder placering på vänster-högerskalan (mätt på en elvagräddig skala där 0=klart till vänster och 10=klart till höger) som huvudsaklig oberoende variabel och inkluderar kontroller för tre grundläggande sociodemografiska faktorer: ålder, kön och utbildning. I *Tabell 1* redovisas logistiska regressionskoefficienter för två modeller. I modell 1 estimeras effekten av de oberoende variabelerna på ställningstagande i Trolley-problemet och i modell 2 i Fat Man-problemet. Resultaten visar att politisk ideologi inte har något statistiskt signifikant samband med moraliska ställningstaganden i någon av modellerna. Sambandet är i båda modellerna svagt (och riktning-

en går dessutom åt motsatta håll i de båda modellerna). Det starkaste sambandet i modellerna är istället det mellan kön och moralisk uppfattning; män är signifikant mer benägna att offra en person för att rädda fem personer i båda scenarierna. Det bör dock påpekas att den övergripande förklaringskraften i modellerna är relativt liten. De aktuella variabelerna förklarar bara några enstaka procent av varianserna. Precis som i tidigare forskning finner vi också att det är betydligt fler som kan tänka sig att dra i spaken i Trolley (cirka 91 procent av respondenterna) medan det är betydligt färre som kan tänka sig att knuffa mannen i Fat Man (cirka 20 procent av respondenterna). Men trots att andelen individer som kan tänka sig att offra en individ för att rädda fem skiljer sig så markant är sambandet med politisk ideologi frånvarande i båda scenarierna. Sammanfattningsvis är alltså huvudresultatet att nollhypotesen tycks stämma: politisk ideologi har inget statistiskt signifikant samband med beredvilligheten att offra individers rättigheter. Åtminstone tycks det inte finnas någon sådan koppling i tankeystemen hos individerna i vår undersökning.

Tabell 1. Sambandet mellan politisk ideologi och ståndpunkt i Trolley- och Fat Man-problemet.

	Modell 1. Trolley	Modell 2. Fat Man
Politisk ideologi (0=vänster, 10=höger)	-0,009 (0,028)	0,048 (0,042)
Ålder	0,009 (0,005)	-0,005 (0,009)
Kön (0=kvinna, 1=man)	0,708 ** (0,154)	0,831** (0,270)
Utbildning (1=låg, 8=hög)	0,105** (0,048)	-0,123* (0,070)
Konstant	0,375 (0,457)	-2,070*** (0,787)
<i>N</i>	2423	453
pseudo <i>R</i> ²	0,021	0,035

*Kommentar: Standardfel inom parentes. * $p < 0,10$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$.*

3. Politisk ideologi och benägenhet att knuffa män med olika hög status

I DE ANALYSER vi hittills har presenterat har Fat Man endast presenterats som en anonym man som råkar stå på gångbron. Vi har inte hittat något stöd för tesen att personer som placerar sig mer till vänster ideologiskt är mer villiga att offra en sådan person för att rädda fem andra. Men även om det finns ett motstånd mot rättighetskränkningar i stort så behöver det inte betyda att varje rättighetskränkning möter lika stort motstånd. Tidigare tolkade vi Rothstein som om rättighetskränkningar generellt sett blir följden av ett fokus på kollektivets intressen. Men kanske bör man tolka honom annorlunda. Rothstein verkar mena att risken med att inte anlägga ett individuellt rättighetsperspektiv är att det kommer att leda till att en grupp förtycker en *annan* grupp, låt gå för förment universella skäl. Rothstein skriver exempelvis att vänsterutilitarism leder till att »kollektivets» intressen premieras före individens, men att detta kollektiv riskerar att likställas med arbetarklassen. En implikation av Rothsteins argument skulle därför kunna vara att individer inom en särskild social klass eller gruppering är mer benägna att offra individuella rättigheter tillhörande individer från en annan klass eller gruppering, men inte nödvändigtvis människor i allmänhet. Därför testar vi även i studien om individer med olika ideologisk position är mer benägna att offra individuella rättigheter om personen ifråga har hög social status.

I enkäten har vi inkluderat ett inbäddat experiment för att undersöka om sambandet mellan politisk ideologi och beredvillighet att offra individers rättigheter varierar beroende på social status hos den individ som eventuellt ska offras. I enkäten försöker vi fånga variationer i social status via ställning på arbetsmarknaden. En grupp deltagare fick därför en variant av Fat Man-problemet där scenariot ändrats så att den tjocke mannen introduceras som en asfaltläggare (låg status) medan för en annan grupp introducerades den tjocka mannen som en direktör för ett IT-bolag (hög status). Kan man i dessa fall finna några skillnader mellan hur vänstern och högern resonerar kring att offra individen?

Tabell 2 redovisar två modeller. Den beroende variabeln är återi-

gen benägenheten att knuffa Fat Man (0=att inte knuffa, 1=att knuffa) och estimatorn är logistisk regression. I modell 1 inkluderar vi en dummyvariabel som indikerar om den tjocka mannen är asfaltsläggare (värde 0) eller direktör (värde 1). Den signifikanta koefficienten i modell 1 visar att respondenter som får en presentation av scenariot där den tjocke mannen introduceras som en direktör är signifikant mer benägna att knuffa honom än individer som får en presentation där den tjocke mannen introduceras som asfaltsläggare. Den experimentella manipulationen har alltså en signifikant huvudeffekt.

Men frågan är om denna effekt är lika stark bland individer som står ideologiskt till vänster som bland individer som står ideologiskt till höger. För att undersöka detta inkluderar vi en interaktionsvariabel mellan den tjocke mannens sociala status och respondentens politiska ideologi i modell 2. Interaktionsvariabeln visar sig vara signifikant vilket innebär att individer som placerar sig längre till vänster reagerar annorlunda på vår experimentella stimulus än individer som står till höger. Eftersom logistiska regressionskoefficienter inte är direkt tolkningsbara i substantiella termer (Kam & Franzese 2007) illustrerar *Figur 1* de predicerade sannolikheterna att knuffa mannen om han introduceras som asfaltsläggare respektive direktör för individer med olika ideologiska positioner (medan kontrollvariablerna hålls vid sina medelvärden). *Figur 1* visar tydligt att det faktiskt finns viss substans i Rothsteins tes om den tolkas i klassintressetermer. Individer till höger är varken mer eller mindre benägna att knuffa den tjocke mannen om han framställs som direktör eller asfaltsläggare. Den predicerade sannolikheten att offra individen för en person som står längst till höger ideologiskt är omkring 20 procent oavsett den tjocke mannens sociala status.

Figuren visar dock tydligt att bland individer som placerar sig längst till vänster är benägenheten att knuffa mannen betydligt högre om han presenteras som direktör än som asfaltsläggare. Den predicerade sannolikheten att knuffa mannen för en individ som står längst till vänster ideologiskt är 33 procent om den tjocke mannen introduceras som direktör, men bara 17 procent om han intro-

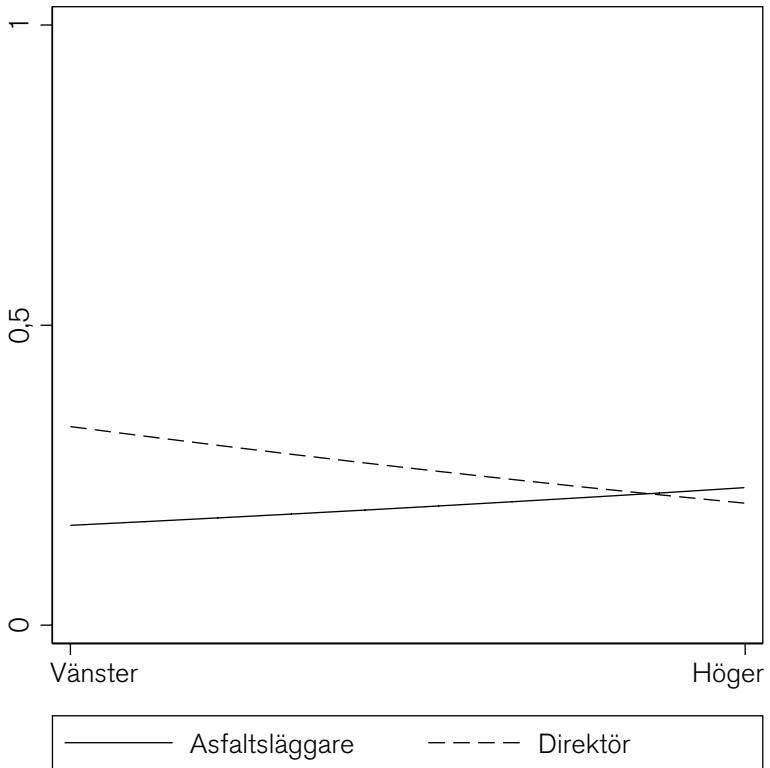
duceras som asfaltsläggare. Slutsatsen vi kan dra är alltså att individer som står till höger ideologiskt inte påverkas i sin benägenhet att offra individuella rättigheter beroende på individens sociala status. Individer som placerar sig till vänster tenderar däremot att vara mer villiga att offra individers rättigheter om individen i fråga är en högstatusperson. Vilken *mekanism* som förklarar detta resultat har vi inget svar på, men klart är att motståndet mot att knuffa den tjocke mannen inte är okänsligt för klass- eller gruppstillhörighet.

Tabell 2. Benägenhet att knuffa Fat Man om han presenteras som asfaltsläggare eller direktör.

	Modell 1. Experimentell huvudeffekt	Modell 2. Huvudeffekten inter- agerad med ideologi
Social status (0=arbetare, 1=direktör)	0,333** (0,156)	1,028*** (0,384)
Politisk ideologi (0=vänster, 10=höger)	-0,019 (0,029)	0,044 (0,043)
Social status × Politisk ideologi		-0,116** (0,058)
Ålder	0,006 (0,006)	0,006 (0,006)
Kön (0=kvinna, 1=man)	0,638*** (0,178)	0,639*** (0,179)
Utbildning (1=låg – 8=hög)	-0,131** (0,051)	-0,131** (0,051)
Konstant	-1,852*** (0,529)	-2,213*** (0,565)
<i>n</i>	956	956
pseudo <i>R</i> ²	0,028	0,031

*Kommentar: Standardfel inom parentes. * $p < 0,10$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$.*

Figur 1. Benägenheten att knuffa Fat Man om han presenteras som asfaltläggare eller direktör bland individer med olika politisk ideologi (predicerade sannolikheter).

4. Slutsats

SAMMANFATTNINGSVIS VISAR VÅR undersökning att Rothstein tycks ha halvt rätt. Individer till vänster är förvisso inte mer benägna än individer till höger att offra individers rättigheter i allmänhet. Så till vida tycks nollhypotesen stämma och Rothsteins tes saknar härvidlag stöd. Om vi däremot inkluderar social status i ekvationen visar det sig att ju mer till vänster individer placerar sig ideologiskt desto mer varierar benägenheten att kränka en individs rättigheter beroende på individens sociala status. Motsvarande variation finner vi inte bland individer som står ideologiskt till höger. Trots att denna variation finns bland de svarande som uppger att de står till vänster ska man samtidigt hålla i minnet att en majoritet av respondenterna i undersökningen visar respekt för individens rättigheter – de vill inte knuffa den tjocke mannen. Detta gäller både bland individer till vänster och höger och oavsett om han framställs som direktör eller asfaltsläggare.

För stora växlar ska dock inte dras ifrån den här studien. Vi är de första att erkänna att den långt ifrån erbjuder ett definitivt svar på frågan om relationen mellan ideologi och försvar för individuella rättigheter. Istället bör den ses som en ett första försök att med experimentell metod försöka att ta sig an frågan. Vår undersökning är inte utan brister, bland de allvarligare är att den består av ett självrekryterat urval utifrån vilket det inte går att generalisera till hela den aktuella populationen. Våra experimentella stimuli, att presentera mannen som direktör eller asfaltsläggare, är ju också utan tvivel ett ganska trubbigt sätt att mäta social status – även om distinktionen såklart fångar något är det oklart exakt vad.⁶ Det är även fullt möjligt att man med andra experimentella stimuli kunde få ett resultat som skulle visa att personer till höger är mer villiga att offra en person. (Vad hade exempelvis hänt om skillnaden var anställd/socialbidragstagare?) Vidareutvecklingar av experimentet skulle säkerligen kunna ge fler nyanser i individers attityder och en mer nyanserad beskrivning av sambandet mellan ideologi och respekt för individers rättigheter. Vi vill också understryka att inget i våra data avgör vad personer av olika politiska övertygelser kan eller bör tänka givet

dessa övertygelser. Gränsen mellan är och bör är som alltid knivskarp.

Inte desto mindre tror vi dock att vi med vår relativt enkla design är något intressant på spåret. Villigheten att offra Fat Man för att rädda ett större antal personer är att betrakta som en villighet att kränka en individs rättigheter för att därigenom uppnå något gott. Medan denna villighet är låg överlag är det anmärkningsvärt att den bland personer som uppger att de står till vänster varierar med offrets anställning. Vi har inget förslag på mekanism som kan förklara resultatet. Men det stöder påståendet att det finns en skillnad mellan att offra individers rättigheter generellt sett och att offra personer som tillhör en viss grupp.

→

Göran Duus-Otterström är docent vid Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Mikael Persson är doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.

Appendix

VI STÄLLDE FÖLJANDE frågor. Alla svarande fick ta ställning till det basala Trolleyproblemet:

Trolley. Du är en lokförare på en vagn som börjar skena av orsaker bortom Din kontroll. Vagnen närmar sig snabbt en plats där spåren delar på sig. På det vänstra spåret står fem järnvägsarbetare. På det högra spåret står en järnvägsarbetare. Om Du inte gör något kommer vagnen att svänga in på det vänstra spåret och döda de fem järnvägsarbetarna. Det enda sättet att undvika detta är att trycka på en knapp på kontrollpanelen som växlar över vagnen på det högra spåret. Men att växla över till det högra spåret innebär att järnvägsarbetaren på det högra spåret kommer att dö. Anser Du att man bör trycka på knappen och växla över på det högra spåret?

Observera att vi formulerar Trolley på så vis att de svarande ombeds anta att de är förare av vagnen; detta för att tillförsäkra jäm-

förbarhet med tidigare forskning (Greene m.fl. 2001 [Supplementary data]).

Därefter delades de svarande in i fem olika experimentgrupper (varav tre är relevanta här). En grupp ombads ta ställning till *Fat Man*, en grupp till vad vi kan kalla *Fet arbetare* och en grupp till *Fet direktör*. Stimulin är snarlik mellan de tre grupperna. Vi redovisar skillnaden mellan dem med hjälp av häftklamrar, där skillnaden fångas av »/»:

Fat Man/Fet arbetare/Fet direktör. En skenande vagn rusar nerför ett järnvägsspår i riktning mot fem järnvägsarbetare som kommer att dödas om vagnen fortsätter på sin kurs. Du står på en gångbro över spåren, mittemellan vagnen och de fem järnvägsarbetarna. Bredvid Dig står [en för Dig okänd man/en asfaltläggare/en direktör på ett IT-företag] som råkar väga väldigt mycket. Det enda sättet Du kan rädda livet på de fem järnvägsarbetarna är att knuffa ner [mannen/asfaltläggaren/direktören] från bron på spåren, så att hans stora kroppshydda stoppar vagnen. Du själv väger inte tillräckligt för att stoppa den. Mannen kommer att dö om Du knuffar ner honom, men de fem järnvägsarbetarna kommer att räddas. Anser Du att man bör knuffa ner mannen på spåren?

Noter

1 Sidhänvisningen syftar till den elektroniska versionen av denna artikel, se litteraturlistan.

2 Rothstein menar att *omfattandet* av utilitarism tenderar att leda till bristande respekt för individens rättigheter. Det är detta empiriska påstående som står i centrum för vår artikel. Vi bör dock skilja mellan vad som logiskt följer av utilitarismen och vad som är kausalt sammankopplat med att omfatta utilitarism. Det är möjligt att utilitarism (som riktighetskriterium, se Kagan 1998: 67–68) implicerar att individuella rättigheter inte är viktiga, utan att personer som omfattar utilitarism för den sakens skull visar bristande respekt för dessa rättigheter. Omvänt kan man tänka sig att personer som anser sig omfatta utilitarism anser att individuella rättigheter är oviktiga trots att detta inte följer av deras teori.

3 Detta är som sagt sloganformen. För mer detaljerad redogörelse, se Frey (2005) och Scanlon (2008).

4 Inom politisk filosofi skiljer man ibland mellan negativa och positiva rättigheter. *Negativa* rättigheter skyddar dess innehavare från olika sorters aggression och intrång. *Positiva* rättigheter berättigar innehavaren till viss form av assistens eller åtnjutandet av vissa resurser. För dem som lägger tonvikt vid negativa rättigheter är det uppenbart att

det är rättighetsetiskt fel att knuffa Fat Man. Teoretiker som förespråkar en intresse teori om rättigheter har ett svårare läge, eftersom de behöver väga rättighetskränkningen det skulle innebära att offra Fat Man mot rättighetskränkningen som skulle bli följden om de fem järnvägsarbetarna miste livet (Waldron 1995: 577). Eftersom en sådan teori genererar svåra – kanske till och med paradoxala – problem kommer vi här att anta att rättigheter genererar agent-relativa förpliktelser att inte kränka vissa intressen även om man därigenom skulle minimera antalet rättighetskränkningar totalt sett (jfr Nagel 1996).

5 Våra frågeformuleringar återfinns i Appendix.

6 Man skulle exempelvis kunna tänka sig att IT-direktörer tas för synnerligen samhällsnyttiga personer.

Referenser

- DWORKIN, RONALD (1978) *Taking Rights Seriously*. London: Duckworth.
- EDMONDS, DAVID (2011) »Matters of Life and Death», *Prospect Magazine*: <http://www.prospectmagazine.co.uk/tag/trolleyology/> (hämtad 2012-01-17).
- FREY, RAYMOND G. (2005) »The Doctrine of Double Effect», i: R. G. Frey & C. Heath Wellman (red.), *A Companion to Applied Ethics*. Oxford: Blackwell.
- GREEN, JOSHUA m.fl. (2001) »An fMRI Investigation of Emotional Engagement in Moral Judgment», *Science*, 293 (5537), 2105–2108.
- KAGAN, SHELLY (1998) *Normative ethics*. Boulder: Westview
- KAM, CINDY D. & ROBERT J. FRANZESE. (2007) *Modelling and Interpreting Interactive Hypotheses in Regression Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- NAGEL, THOMAS (1995) »Personal Rights and Public Space», *Philosophy & Public Affairs*, 24(2), 82–107.
- RAZ, JOSEPH (1986) *The Morality of Freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- ROTHSTEIN, BO (2008) »Demokratisk socialism: ett historiskt misslyckande och en förklaring», *Hälften för kritiska studier*, 197(5): http://rothstein.dinstudio.se/files/Demokratisk_Socialism.pdf (hämtad 2012-02-21).
- ROTHSTEIN, BO (2011) »Creating a Sustainable Solidaristic Society: A Manual», *Social Europe Journal*, 6(1): 22–32.
- SCANLON, THOMAS M. (2008) *Moral dimensions*. Cambridge: Belknap Press.
- SINGER, PETER (2005) »Ethics and intuitions», *Journal of Ethics*, 9 (3–4): 331–352.
- THOMSON, JUDITH JARVIS (2008) »Turning the trolley», *Philosophy & Public Affairs*, 36 (4): 359–374.
- WALDRON, JEREMY (1995) »Rights», i: R. E. Goodin & P. Pettit (red.) *A Companion to Contemporary Political Philosophy*. Oxford: Blackwell.
- YEAGER, DAVID S. m.fl. (2011) »Comparing the Accuracy of RDD Telephone Surveys and Internet Surveys Conducted with Probability and Non-Probability Samples», *Public Opinion Quarterly*, 75(4): 709–747.